

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԴԻՐՔԸ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԵՋ

Քրիստոնէական եկեղեցին եթէ նմանցնենք ընտանիքի մը, նկատելով թէ այսօրուան այլևայլ յարանուն եկեղեցիներ ալ ատոր անդամներն են, հետաքրքրական է գիտնալ թէ ի՞նչ է Հայաստանի եկեղեցւոյն գիրքը այդ կրօնական մեծ ընտանիքին մէջ։ Վասն զի, եկեղեցւոյն նախկին դարերուն, քրիստոնեայ ժողովուրդներ իրենց ազգային ինքնուրոյնութիւնները պահելով հանդերձ, այսօրուանին պէս հայ, յոյն, ասորի, լատին, եայլն յարանուանութիւններ չունէին։ ամէնքն ալ հաւասարապէս անդամներն էին միեւնոյն հոգեւոր հաստատութեան կամ Քրիստոսի Մի և Ընդհանրական եկեղեցւոյն։ այնպէս որ հայը եթէ Հռոմ դանուէր, առանց մտքէն բան մը անցնելու, կ'երթար Հռոմի եկեղեցին՝ աղօթքի, պաշտամունքի և Ս. Հաղորդութեան համար։ նոյնպէս հռոմայեցի մը եթէ Հայաստան գտնուէր կամ Բիւզանդիոն, կ'երթար հայ կամ յոյն եկեղեցին, իբրև անդամը ատոնց, եայլն։ Այս է իրողութիւնը քրիստոնէական եկեղեցւոյ նախկին ժամանակներուն մէջ։ Որովհետև Յիսուս Քրիստոս ըսած էր իր աշակերտներուն, դուք ամէնքդ եղբայրներ էք, դուք իրարու հաւասար էք, ձեր մէջ մեծ ու պզտիկի կարծիքն իսկ տեղի պիտի չունենայ, և ձեր դործերն ու արդիւնքներն են որ արժէք մը պիտի տան ձեզի։

Եւ իբրօք, գիտենք Աւետարանի պատմութենէն (Մրկ. Թ. 37, Ղկա. Թ. 49) որ Յիսուս Քրիստոսի աշակերտութենէն դուրս գտնուողներն իսկ, քանի որ Յիսուս Քրիստոսի անունով կը գործեն, կը պատկանին այդ աշակերտութեան։ Ո՛վ որ մեզի հակառակ չէ, մեզ կողմն է, մե՛րն է։ Առաքելական դարու մէջ, այսինքն՝ ճիշտ քրիստոնէական եկեղեցիներու կազմակերպութեան սկզբնական շրջանին, հրեայ-քրիստոնեաներու և հեթանոս-քրիստոնեաներու մէջ տիրող խռճուր տարբերութիւններ, և ատոնց զլխաւորը՝ թլփատութիւնը՝ արդեւք մը չեղան որ հեթանոսներու եկեղեցին նոյնչափ քրիստոնեայ ճանչցուի ո՛րչափ հրեաներունը։

Բայց այս ներդաշնակութիւնը տեական չեղաւ։ մէկ կողմէն դաւանանքի մէջ ուղղափառութեան չափանիշը, իսկ միւս կողմէն ազգայնականութեան զօրաւոր զղացումները խանգարեցին այդ ներդաշնակութիւնը, և քրիստոնէական ընդհանուր եկեղեցին տարին մտուցին յարանուանական տարբերութիւններու ճամբան։

Դաւանանքի ուղղափառութեան խնդիրը և նախանձախնդրութիւնը սուր հանգամանք մը առաւ հերձուածներու հետեանքով: Աստուծոյ գոյութիւնը և այդ գոյութեան բմբռնումը աւետարանական մտքով, Յիսուս-Քրիստոսի աստուածային և մարդկային բնութեան ինչ ըլլալը եւ ասոր սահմանումը, Սուրբ Հոգին և ասոր գիրքը աստուածային գրութեան մէջ, մէկ խօսքով՝ Ամենասուրբ երրորդութեան վարդապետութիւնը, որով պիտի բացատրուէր երեք Անձերու գիրքն ու յարաբերութիւնները իրարու հետ և իւրաքանչիւրինը ըստ ինքեան քրիստոնէական աստուածաբանութեան մէջ, ամէնէն հիմնական ու կենսական խնդիրներն եղան Քրիստոնէական Կաթողիկէ (Ընդհանրական) եկեղեցւոյ համար, ԴՐՈՒ և ԵՐՈՒ դարերուն մէջ:

Կաթողիկէ եկեղեցին ի սկզբան շատ բծախնդիր չէր վարդապետական խնդիրներու հասկըցողութեան և մեկնութեան մէջ. իսկ լայն տեղ տրուած էր՝ կարգուկանոնի վերաբերեալ խնդիրներու մէջ՝ տեղական սովորութիւններու և աւանդութիւններու պահպանումին: Կարծիքներու տարբերութիւնները այնպիսի լայն եւ ներդաժիտ ոգիով մը օծուած էին որ եկեղեցիի միաբիւնը (մէկ ըլլալը) և կաթողիկէութիւնը (ընդհանրականութիւնը), որոնք Քրիստոսի եկեղեցւոյն երկու գլխաւոր ստորոգելիներն են, չէին վտանգուած և չէին վտանգուեր: Բայց երբ Արիս մը, Նեստոր մը, Մակեդոն մը, երեքն ալ ոչ-աննշան դէմքեր, խախտեցին վարդապետութեան (տօկմի) խորհրդաւոր պարզութիւնը, և ջանացին իրենց ժամանակին փիլիսոփայական ըմբռնումները ներմուծել ասոր մէջ և ստեղծել տարբեր քրիստոսաբանութիւն, տարբեր աստուածաբանութիւն, տիեզերական առաջին երեք ժողովներ, Նիկիոյ (325), Կ. Պոլսի (381) և Եփեսոսի (431), ստիպուեցան գիրք բռնել ուղղափառութեան պատենէշը ճեղքել յանդգնողներուն դէմ: 325-431, այս 106 տարիներու շրջանը, քրիստոնէական եկեղեցւոյ հիմնական վարդապետութեանց մեկնութեան և բանաձեւումին նուիրուեցաւ, և երեք ժողովներու վճռով հաստատուեցաւ և յայտարարուեցաւ ուղղափառութեան չափանիշը կամ ՀԱՄԱՏԱՄԸ, Հետեաբար այն բոլոր ժողովորդներ և անհատներ, որոնք ընդունեցին երեք ժողովներու ՀԱՄԱՏԱՄԸ, կազմեցին քրիստոնէական ուղղափառ եկեղեցւոյ ընտանիքը:

Հայաստանի եկեղեցին ընդունած է երեք ժողովներու վճիռը և ՀԱՄԱՏԱՄԸ, այնպէս որ նոյն իսկ զատ զատ կը յիշատակէ այդ երեք ժողովները՝ տօնախմբելով ատոնց անդամներուն (հայրապետներուն) յիշատակը: Եւ ասիկա կը նշանակէ թէ Հայաստանի եկեղեցին Քրիստոսի մէկ և կաթողիկէ եկեղեցւոյ մեծ ընտանիքին անդամն է, հաւասար գիրքով և իրաւունքով ուղղափառ հաւատքի զեռնին վրայ:

Մէկ և Կաթողիկէ եկեղեցւոյ ներդաշնակութիւնը, սակայն, միայն հերձուածները չէ որ խանգարեցին, այլ նաեւ եկեղեցական տիրապետութեան և ազգայնական ոգին, որ սկիզբէն չեղտուեցաւ Հռոմի ակնոյն վրայ: Ինչ նկարագիր որ ունէին Կեսարի աշխարհակալական նուաճումները քաղաքական և ղինուորական մարդի վրայ, Հռոմի հեթանոսական շրջանին մէջ, միեւնոյն ոգին եւ նկարագիրը ունեցան Հռոմի պապերը քրիստոնէայ աշխարհի մէջ: Հռոմի նպատակն եղաւ ոչ թէ քրիստոնէական եկեղեցւոյ տիեզերական ընտանիքին մէջ իբրեւ կարեւոր անդամ պահել իր գիրքը և ներդաշնակութիւնը այլեւայլ ազգե-

բու. և ժողովուրդներու մէկ եկեղեցւոյն, այլ տիրել բոլոր անդամներուն վրայ և տիրապետողի ու հրամայողի դիրք մը ապահովել իրեն, և իրմէ կախուած վիճակի մը ենթարկել միւս բոլոր եկեղեցիները:

Հռոմի եկեղեցւոյն այս ձգտումն ու յաւակնութիւնը առաջին անգամ պաշտօնապէս շեշտուեցաւ Քաղկեդոնի ժողովով (451), որուն նախագահեցին պապին ներկայացուցիչները:

Հայաստանեայց եկեղեցին չ'ընդունիր Քաղկեդոնի ժողովը. որովհետեւ այդ ժողովին հետեանքն եղաւ Քրիստոսի մէկ և ընդհանրական (կաթողիկէ) եկեղեցւոյ նկարագրին ու ներդաշնակութեան եղծումը. թէև Հայց. եկեղեցւոյ այս ժխտական դիրքը չաա սուղի նստաւ իր վրայ, բայց ամուր բռնեց զայն, այնպէս որ մեր եկեղեցւոյն հակաքաղկեդոնականութիւնը իր ինքնուրոյնութեան պատմական մեծ գիծերէն մէկը, ամէնէն հայացի դիմը եղած է:

Քաղկեդոնի ժողովին մէջ Հռոմի պապին շեշտուած ձգտումն ու յաւակնութիւնը հետզհետէ անհանդուրժելի չափերու հասաւ եւ պատճառ եղաւ որ Յոյն եկեղեցին աւելի յառաջ չեքթայ, և պահէ իր ազգային դրոշմը, և ասոր համար յոյն եկեղեցին ալ կանգ առաւ ԻԲԴ ժողովին առջև (787):

Այսպէս ուրեմն Հայց. եկեղեցին յունական եւ հռոմէական եկեղեցիներու հետ կը պահէ իր հաւատքին ու դաւանանքին միութիւնը, և կը մնայ Նիկիոյ Հաւատարմին մէջ սահմանուած մի, կաթողիկէ, առաքելական և սուրբ եկեղեցւոյ մէջ, իբրեւ անոր վաղեմի ու հարազատ անդամը:

Ստոյգ է որ Հայց. եկեղեցւոյ հակաքաղկեդոնականութիւնը վիրաւորանք պատճառեց յոյն և յատին եկեղեցիներուն, եւ անոնք հերձառածեալի դիրքին մէջ կարծեցին տեսնել Հայաստանի եկեղեցին, բայց սա ցոյց տուաւ թէ ամէնէն ապահով ու ամենէն ողջմիտ դիրքի մը վրայ կեցած է ինքն, քանի որ առաջին երեք տիեզերական ժողովներու ուղղափառ դաւանանքին ու հաւատքին հաւատարիմ է, և աւելի ժողովներու բարդութիւններով չ'ուղեր կնճռոտել եւ րեք ժողովներու քրիստոսաբանութիւնն ու աստուածաբանութիւնը, եւ չ'ուղեր արել մի և ընդհանրական եկեղեցւոյ կնիքը:

Եւ այս սկզբունքով է որ, օրինակի համար, երբ ճնորհալիի ատեն յոյն եկեղեցւոյ հետ միութենական յարաբերութիւններ մշակուեցան, Հայաստանի եկեղեցին կրցաւ ըսել թէ մենք արդէն դաւանակից ու հաւատակից ենք. աւելի՛ ձեւերու և մեկնութիւններու մէջ է որ կը տարբերինք:

Դարձեալ Հայաստանի եկեղեցին երբ խաչակիրներու ատեն, ստիպուեցաւ մօտէն չիփուիլ Հռոմի հետ, և նոյն իսկ փաղափակ ճանհրու ակնկալութիւններով ուղեց գոհացում սալ պապերու պղեալ պահանջներուն, իրեն կռուան ըրած էր երեք ժողովներով վճռուած ու հաստատուած մէկ և ընդհանրական եկեղեցւոյ գետինը: Աս էր էականը:

Այս ոգիով է որ Հայց. եկեղեցին ողեւորուած է մինչև հիմայ, երբ այնքան անկեղծ սէր և յարաբերութիւն կը մշակէ բոլոր այն եկեղեցիներու հետ, որոնք դաւանակից ու հաւատակից են Նիկիոյ, Կ. Պոլսի և Եփեսոսի ժողովներուն: — Ուրիշ խօսքով, Հռոմի եկեղեցին այնչափ մի, կաթողիկէ, առաքելական և սուրբ է, որչափ Հայց. եկեղեցին: Նոյնպէս յոյնը և հայը այնչափ ուղղափառ են որչափ Հռոմի եկեղեցին: Դարձեալ Հայց. եկեղեցին իր առաքելական ծագումով այնչափ իրական է որչափ Հռոմի և Յունաց եկեղեցիները: